

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer med 4 nummer per år. Nr 4 december 1990.

FNSiN

Föreningen Natur och Samhälle i Norden

FÖRENINGENS ADRESS:

Box 49015
100 28 STOCKHOLM

Lokal i Stockholm:

Upplandsgatan 80, t v om porten
Tel. 08/33 49 59

Postgiro:

50 31 97-6 (Huvudkonto)
67 01 50-2 (Medlemsavgifter)
60 80 83-2 (Beställning av skrifter)

FUNKTIONÄRER 1990

Kontaktpersoner:

FNSiN-Höga kusten
Eva Hermansson
Svanö 1720
870 40 Lunde
0612-303 50 (B)

FNSiN-Skåne:
Eva Marie Widmark
Bärsärkagången 10
223 75 Lund
046-14 73 11 (B)

FNSiN-Uppland:
Sven A. Nyberg
Valthornsv. 31
752 50 UPPSALA
018/40 47 70 (B)

FNSiN-Östergötland:
Håkan Bley
Vattengatan 13
602 20 NORRKÖPING
011/12 46 42 (B)

FNSiN-Värmland:
Lena Sewall
Älvrosgratan 4
654 61 KARLSTAD
054/18 68 75 (B)

Ansvarig utgivare:

Anders Schærström
Kometvägen 49
183 33 TÄBY
08/665 29 00 (A) 08/758 3003 (B)

Redaktion:

Ola Eriksson, Pia Eriksson, Harri Sokolov, PeO Sundqvist.

Nästa NOS (programblad):

utkommer i månadsskiftet mars/april.

Material till NOS skickas till: PeO Sundqvist
Grubbens gata 9, 112 32 STOCKHOLM 08/50 73 19.

Medlemsavgiften för 1991 är 110 kronor. Sätt in den på pg 67 01 50-2.

Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden, ideell förening.

Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle.

ATT UPPTÄCKA TILLSAMMANS är vår grundide!

I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar **EXKURSIONER** till intressanta områden. Vi har gjort resor till Gotska Sandön, Bornholm, fjällen och flera svenska landskap. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppsala, där vi allt efter intresse kunnat studera fauna, flora, arkeologi och kulturhistoria. Vi har firat midsommar i Halland och i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm och tranbär på hälsingemyrar.

Vi arrangerar årligen **EXPEDITIONER** till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Alaska, Hebriderna, Newfoundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar **STUDIECIRKLAR**. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto och modern isländska.

Vi arrangerar **FÖREDRAG** i en mängd aktuella ämnen, såsom lägenhetsområdet och bostadsmiljöer. Ofta berättar långväga resenärer till egna bilder om sina upplevelser runtom i världen.

Vi agerar **MILJÖPOLITISKT**: Nedre dalälven, Tyresta-Åva och Järvafältet är några av de områden som vi har engagerat oss för.

Som du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömm vi inte att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser. Som medlem får du dessutom **medlemstidskriften NOS**, fylld av intressanta artiklar.

FNSiN/Skrifter & Böcker

Föreningens skrifter kan beställas genom att betalningen sättes in på postgiro 60 80 83-2, FNSiN. Ange avsändare och vad beställningen avser.

Tyresta

En tvärfacklig beskrivning av ett av Mellansveriges finaste vildmarksområden. Innehåller artiklar om kulturhistoria, arkeologi, ortnamn, kvartärgeologi, geologi, flora och fauna. Rikt illustrerad med kartor och teckningar. 32 sidor. Pris 35 :-, medlemmar 30:-.

En färd till Island 1977

En reseberättelse om vad man kan råka ut för längs Islands vägar kombinerad med avsnitt om geologi, flora, fågelliv och andra intressanta ämnen. Riktligt illustrerad. 52 sid. Pris 50:-, medlemmar 40:-.

Island i NOS

Ett särtryck av artiklar om Island som varit publicerade i NOS - plus ett par nyskrivna tillägg - om historia, språk, geologi, nationalparker m m. 51 sidor + 6 sidor kartor och bilder. Pris 40:-, medlemmar 30:-.

Upplysningar om skrifterna lämnas av Conny Karlsson Sköttmors väg 7B, 781 64 BORLÄNGE tfn 0243/140 74
Priserna inkluderar porto och moms.

Gotska Sandön

En tvärfacklig beskrivning. Innehåller artiklar om geologi, dyner, flora, fauna, historia och livet på ön. Den första boken som behandlar ön ur alla synvinklar. Riktligt illustrerad med teckningar, kartor och foton. 112 sid. Pris 65:-, medlemmar 55:-.

Spetsbergen - land i norr

Förord från Arktispijonjären Helge Ingstad. En allsidig bild av Spetsbergen ges genom de 25 artiklarna som bl a behandlar historia, valfångst, kolbrytning och oljeletning, geologi, växt- och djurliv. 168 sid. Pris 70:-, medlemmar 60:-.

Sydvästgrönland

Expeditionsrapport från 1974. Rikt illustrerad med foton, teckningar och kartor. 150 sidor. Ca-pris 70:-, medlemmar 60:-.

LEDARE

Natur och samhälle påverkar varandra. Ett samhälle är sprunget ur sin omgivning, men det är inte oföränderligt utan utvecklas och omformas i sin tur naturen omkring sig. En iögonenfallande omformning kan vara en stad som växer och breder ut sig, en kanske mer smygande när ett samhälles transportbehov löses på ett sätt som leder till utsläpp som skadar växtlighet och byggnader. Påverkan eller återkan? Ingenting är statistiskt och ett totalt stillastående inget eftersträvansvärt, däremot måste samhällsutvecklingen bygga på insikt om vad naturen tål och att det inte är människan som sätter ramarna för vad som är möjligt.

En mycket aktuell fråga i debatten kring Stockholms utveckling är utnyttjandet av området kring Brunnsviken. På ena sidan om denna löper E3:an, på andra E4:an. De goda kommunikationerna och närheten till Stockholms centrum gör området, som idag till stor del är park- och naturmark, begärligt för bebyggelse. Det mest spektakulära inslaget i denna är det planerade jättehottellet vid Norrtull intill Haga-

parken, men omfattande planer finns även för området nordost om Brunnsviken, Norra Djurgården. Dessa planer beskrivs närmare i en artikel i detta nummer av NOS. FNSiN har, i likhet med många andra föreningar, ställt sig bakom ett av Föreningen Norra Djurgårdens Vänner utarbetat upprop mot vidare bebyggelse i detta område. Föreningarnas övertygelse är att området har så enastående natur- och kulturmässiga värden att det är omistligt för Stockholm. Här finns Ugglevikskällan och Stora Skuggan, Fiskartorpet och Lappkärrret, gamla barrträdsbestånd och ett mycket stort antal imponerande ekar. Det är ytterst sällan som FNSiN tar ställning i en politiserad fråga, men styrelsen har ansett det befogat i detta fall.

Den omdiskuterade Österleden, en del av en tänkt ringväg runt Stockholm, skulle gå genom området, enligt skissade planer till stor del i tunnel. Det nämnda uppropet vänder sig även mot Österleden. FNSiN's styrelse dryftade noga denna passus i uppropet. För Österleden brukar anföras att den skall avlasta innerstaden

från trafik och att den medger ett jämnare trafikflöde som leder till minskade utsläpp per fordonskilometer. Å andra sidan är det endast en mindre del (5-10%) av fordonen som är förbifartstrafik medan övriga skall in i Stockholm, och vidare är det ett välkänt faktum att förbättrad framkomlighet för trafiken leder till att flera lockas att köra bil, d.v.s att den totala biltrafiken ökar på kollektivtrafikens bekostnad varför utsläppsminskningen genom Österleden inte skall över-skattas. Som nämndes ovan har det sagts att leden delvis skulle gå i tunnel, vilket för övrigt även sägs om den genom Dennispaketet aktualiserade Västerleden över Mälardöarna. För båda lederna kan dock befaras att, när sanningens ögonblick närmar sig, "tunnelplanerna ej kan infrias av ekonomiska skäl" utan att de trots allt läggs i markplanet. Risken att Norra Djurgården offras på privatbilismens altare förefaller så överhängande att FNSiN's styrelse efter diskussion ställde sig bakom uppropet även på denna punkt, i förvisning om att alla goda krafter måste samverka mot cancer-cellerna i samhällskroppen.

LOFOTEN 1990

Om en bilresa från Strängnäs till Strängnäs via Lofoten.

Under tiden 22 maj till 3 juni 1990 genomfördes utan föreningens medverkan en knappt två veckor lång tur med en minibuss innehållande sex personer från start och fem vid mål-gången. Lite spill får man räkna ned.

Det är bare gott med jenta

Rubriken syftar på en av många minnesvärda händelser under denna nästan 500 mil långa resa som innehöll både midnattssol, valskådning och fem meter höga snövallar förutom 151 olika arter fåglar. Huvudsyftet var fågelskådning.

Jäntan i fråga var norsk och körde motorcykel på Hinnøya i närheten av Lödingen. Vid fel tillfälle, en kurva, skulle hon passera oss men kom ut i gruset och viltade. Vi fick erfara hur liten man känner sig med en medvetlös flicka framför sig. Vad gör man och hur?

Som väl var slog hon upp ögonen efter bara några minuter och sa "hej". Skrivaren av dessa rader var då på väg till närmsta bebodda plats för att få tag på en telefon. Vid återkomsten hade det samlats en hel del folk och flickans motorcykelkompisar, som omedvetet hade hetsat henne att köra on genom att vråka sig förbi oss på nästan lika olämpliga platser, hade saknat henne och återvänt.

Efter ca 20 minuter kom läkare och ambulans från Lödingen och kunde tydligt konstatera att hon klarat sig från skullskador för hjälmen togs av efter en stund.

Citatet i rubriken härrör från en polisman i Svolvaer, Lofotens huvudort, som på vår begäran några dagar senare efterhörde hos polisen i Lödingen hur det hade gått med flickan. Stor lättnad!

På jakt efter våren

För att börja från början hade vi tänkt följa våren på vår färd norrut. Den tidiga värmen hade dock fått björkarna att slå ut ända uppe i Lappland, men när vi gjorde en avstickare mot fjällvärlden genom att besöka Ammarnäs lyckades vi inträffa den första riktiga vårdagen där enligt ortsbefolkningen.

I deltaområdet där Vindelån och Tjulån möts, bildar sjön Gautsträsk och därefter fortsätter som Vindelälven, slog vi upp våra tält mellan ladorna och njöt av fågellivet och värvädret. Jordugglor svepte fram över slättermarken med sina "roende" vingslag, stor- och smålommar spelade, väldiga sjöorrreflockar visslade utifrån vattenytorna, blåsänder, krickor, viggas, ett par skedand mm fyllde vattendragen i deltalandskapet, vadarflockar passerade revy över oss och i skymningen bjöds vi åsynen av en ensam fjällgås (onärkt), en av Sveriges absolut fåtaligaste fågelarter.

Vidare norrut

Allteftersom artlistan fylldes på vaknade tävlingsinstinkten hos deltagarna och många snabba artbestämningar från bilen blev av någon anledning nästan alltid för resan nya arter. När en skytt av ett brunaktigt huvud på en and som vi for förbi i 90 km/tim låg till grund för bestämning till brunand och en fjäderboll som fladdrade över vägen framför oss ansågs som en mycket

sannolik svartmes anbefölls emellertid något större försiktighet vid artbestämningarna.

Vid ett stopp efter vägen fick vi dock på nära håll studera ett par av videsparv och även njuta av hansens sirliga lilla sångstrof. På myrar och vid småsjöar genljöd luften av vadarspel, blåsandvisslingar, trantrumpeter mm så det stod härliga till. Norrland om våren är inte pjåkigt för en naturvän!

Efter proviantering i Kiruna for vi den förhatliga vägen mot Narvik via Abisko. I hastigheten glönde vi tyvärr tanka och bensinnackarna är (tack och lov, får man väl säga) inte så frekventa efter den här vägen. Ett par mil före Abisko var vår saga all, trodde vi. Vårt annars pålitliga fordon vägrade fortsätta utan bensin.

Med närmast militärisk disciplin spred vi oss åt båda håll efter vägen och letade bebodda platser. Till ackompanjering av Göstas perfekta imitation av en skånsk major i infanteriet: "Pettersson, utgå för helvete" eller något i den stilen. Efter mindre än en halvtimme viftades det glatt i luften med en bensindunk och vi skänker en tanke till den vänlige själ som kunde avstå från fem liter.

Jansession

Fjällvandring stod egentligen på programmet i Abisko men därav blev nästan intet. Desto mer av gitarrspel (vi hade två gitarrer med oss) och sång en lång afton på vandrarhemmet. Närvarande kvinnfolk hade enligt en besviken icke gitarrspelande medlem av vår grupp "bara ögon för virtuoserna".

Norge

Med ytterligare en imitation av Göst-

ta ringande i öronen passerade vi gränsen till Norge.

-Det heter Norrrige (med g:et uttalat som g) fast en del dummerjönsar säger Norrrje. Sten Bronan upp i dagen.

Om Sverige är vackert om våren, vad ska man då säga om det spektakulära landskap som möter en på den andra sidan gränsen här uppe i Nordland fylke. Magnifikt låter tunt. Åk dit och titta själv, om du inte upplevt detta. Fjordar och fjäll av bästa närke.

Vi hade nu en dryg vecka framför oss i vårt grannland och enligt de preliminära planerna skulle vi åka söderut mot Moskenesöya på Lofoten. Det skulle dock dröja, visade det sig.

Andöya tillhörande ögruppen Vesterålen norr om Lofoten blev i stället vårt första mål. På väg dit inträffade den redan relaterade motorcykelolyckan.

Andenes längst i norr på ön ligger på en breddgrad motsvarande Treriksröset eller strax norr därom. Vi

fick därför redan vid denna tid på året uppleva midnattssolen i det alltjänt vänliga väder som vi bestods.

Ett besök på nattklubben i Andenes blev för kort för några mer erotiska upplevelser med de lokala skönhetsorna och vi fick i stället nöja oss med liknande upplevelser i fågelvärlden.

Vid en av flera fina vadarlokaler efter stranden visade en ståtlig brushane upp sina kunskaper på onrädhet. Först spelade han några minuter

Västsidan av Austvågøy.

för ett par tjugiga brushonor och så var de plötsligt mogna för ett äventyr. I ca en sekund parade han sig ned den ena och ögonblicket efter

fick den andra njuta lika lång tid. Sen ruskade han lite på sig och såg ut att vänta på applåder. Vi var nog lite avundsjuka.

Innan vi lämnade ön räknade vi in några spetsbergsgäss och skärsnäppor, en ringtrast samt en obestämd storfalk och en skum jägare vars

gevär såg ut att vara försett med ljuddämpare.

Kot Svolvaer

Mellan de flesta öarna har det numera byggts broar eller bruar som vi sade, snabbt anpassande oss till den språkliga miljön. Från Langöya till Austvågøy går det emellertid fortfarande färja och det blir lite avkoppling i körandet. Annars kostar det på sina håll lika mycket att passera broarna, förlåt, bruarna som att åka

färja motsvarande sträcka.

Vi gjorde ett provianteringsbesök i Svolvaer och passade på att skaffa oss ett stanlokus i form av ett litet gatukjökken i närheten av polisstationen. Gösta och Tord var dock som vanligt på finare lokaler. Var det torsktunga den här gången? Och vin därtill förstås.

Tältplatsernas tältplats

På västsidan av Austvågøy med Atlan-

ten bredande ut sig bort mot Grönland, letade vi oss efter visst besvär fram till en mycket fin plats där vi med nådigt tillstånd av den förmodade markägaren slog ner bopälarna för en natt.

Vädret var fortfarande lika gynnsamt och under en oförglömlig afton förevigades snöklädda fjäll speglade sig i blanka vatten av såväl fotografier som av en av våra medhavda konstnärer. Havsörnar gled över havet och dalripor spelade på heden bakom oss. En säl tittade upp på respektfullt avstånd och på storköken puttrade allehanda läckerheter.

Att det skulle regna mycket på Lofoten hade vi hört men ännu inte fått bekräftat.

Äntligen regn

Vår minibuss tuffade nästa dag vidare söderut och fågelskådningen

blev om möjligt ännu intensivare efter ett besök hos Lofotens mest kända ornitologer, Harald Våge och Johan Firnes i Leknes. Snabbt plockades rödspov och svarthakedopping in och spaning pågick förgäves efter sällsyntare havsarter som bredstjärtad labb och praktejder.

Vid besök på en lappsparvslokal gav sig alla utom Janne långt ut på en hed för att försöka lokalisera den lille gynnaren. Blåsigt och ostadigt under fötterna var det, men inget får hindra den sanne skådaren.

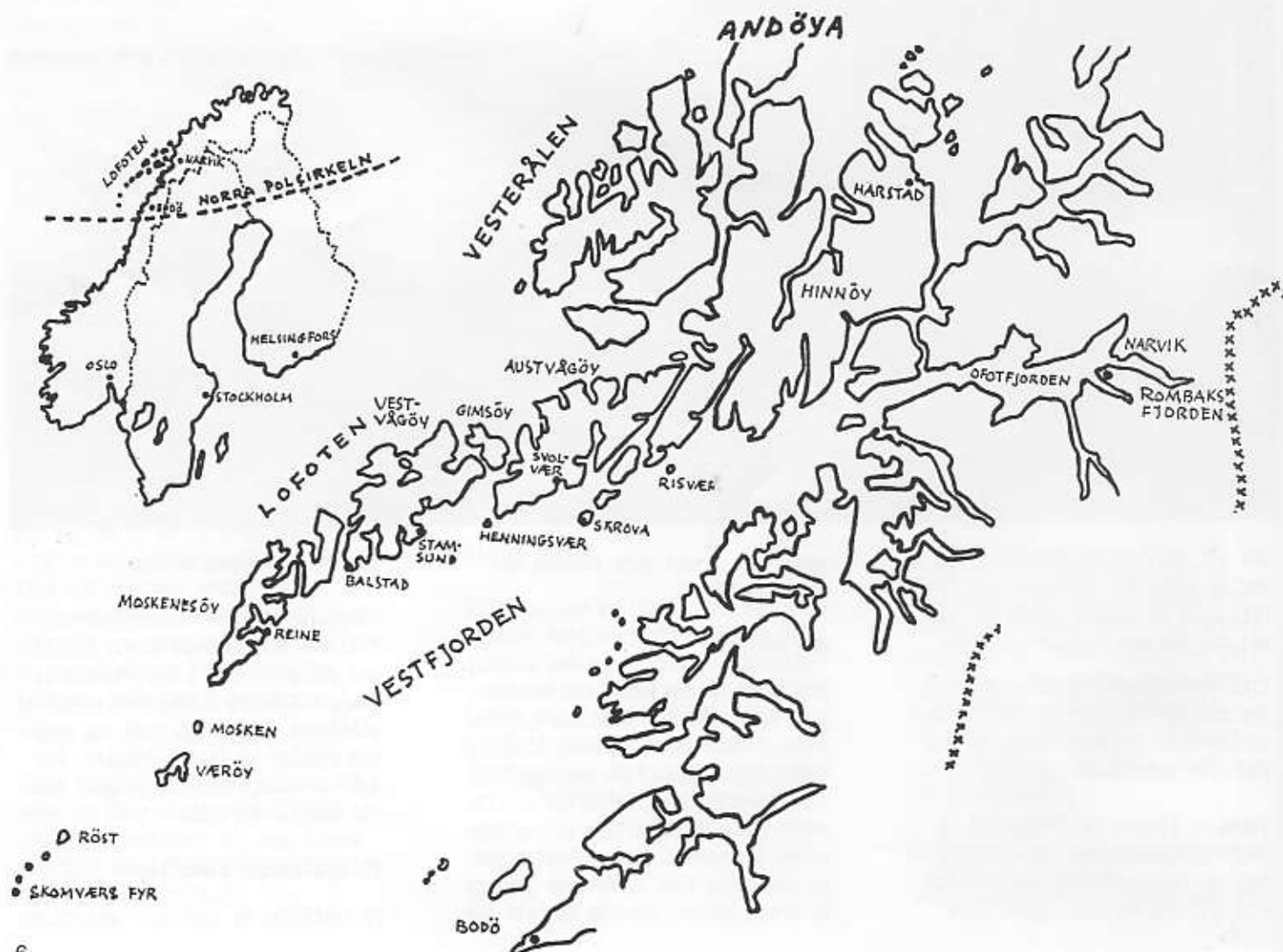
Efter stor möda lyckades vi lokalisera en sjungande hane som kunde studeras på ca 50 meters håll. I bilen satt Janne och smålog när vi hade kämpat oss tillbaka. Han hade nämligen haft en lappsparv på några meters avstånd genom bilfönstret. Orättvist!

Mot kvällen var vi i Å, vid vä-

gens slut. På väg dit åker man faktiskt rakt igenom en koloni av trettårig mäs, som fotograferades och beundrades på nära håll. Vi undrade först vad det var för slags droppar som började falla ner från ovan men identifierade det så småningom som regn. Det kunde faktiskt regna på Lofoten!

Inte var det mycket till regn men det gav oss osökt anledning att pröva på ett övernattningsätt som vi hade bespetsat oss på, nämligen rorbuer. Dessa ursprungligen ganska ruffiga övernattningsställen för fiskare finns numera i alla variationer av kvalitet men är normalt ett billigt alternativ till hotell och pensionat.

Vi fastnade för en pittoresk fiskeby vid namn Hannøy, strax norr om Reine på Moskenesöya och njöt av full självhushållningsstandard för sex personer för 480 norska kronor. En

pilsner och en cigarr framför TV:n i samlingsrummet kändes inte alls så tokigt, tro det den som vill. Målningar färdigställdes, smuts avduschades och allmän slapphet inträdde för hela sällskapet.

Röst

Sista målet i Norge var ögruppen Röst söder om Lofoten och Vårøy. Så här tidigt på året är det tyvärr glest med förbindelser dit och vi fick göra oss omaket att resa tillbaka till Svolvær, ta färja i tre timmar till Skutvik på fastlandet, köra 15 mil till Bodø (där vi lämnade bussen) och sedan åka båt i ytterligare sex timmar innan vi kunde sätta ned fötterna på Röstlandet. Men det var det värt. Från båten Svolvær-Skutvik såg några av deltagarna förresten de första bredstjärtade labbarna.

Vädret hade varit dåligt några dagar och vi installerade oss i en rorbu hos väldige Roald Olsen, 56. Nästa dag var det dock som vanligt igen, dvs fullt solsken. I sällskap med bl a det danska paret Melfotte och ett par nyazeeländare vid namn Heather och Cookie hade vi beställt skjuts kl 8 på morgonen ut till Vedøya, där fågelberg finns.

Vedøya

På inrådan av det nämnda danska paret (bland de trevligaste människor man mött) började vi med en rundtur ner till Treynkene och nästan till Skomvaer, känt från sjörapporten. Roald visade toppskarvar, alkfåglar samt en och annan säl men visade sig mycket förargad över det låga antalet sälar som enligt honom berodde på att en röstbo hade varit ute vid

sålskåret och brassat på med automatgeväret tidigare under våren. Så småningom landsattes vi på Vedøya och påbörjade en ganska jobbig klättring uppåt.

Konna kanske en tredjedels väg fick jag syn på en örn som cirklade högt ovanför oss, skrek "örn" och beredde mig med hjälp av kikaren att konstatera ytterligare en havsörn. Vi kun-

de dock snart konstatera att det handlade om resans första kungörn, en ungfågel med vita fält på undersidan av vingarna.

"Falk". Medan vi njöt av örnen fick Mats syn på en stor falk under örnen. Jaktfalk eller pilgrimsfalk var frågan som efter tubkikarspaning besvarades med pilgrimsfalk. Alldeles vit längst upp på bröstet är tydligen ett bra kännetecken.

Kungörn och pilgrimsfalk i samma kikarbild! Klättringen gick något lättare efter detta och snart pustade vi ut uppe på platan. Då kom falken vänligt nog åter farande och satte sig en stund på klippkanten för tubkikarbeskådande.

Utsikten är befriande på något sätt. Längst i norr den s k lofotväggen av fjäll. Sedan utslängda i havet Mosken, Vårøy, Röst med omgivande öar, längst i söder Skomvaer osv.

En rundvandring visade att detta fågelberg inte är i klass med exempelvis Shetlands eller Islands motsvarigheter som skrivaren av dessa rader råkar vara bekant med, men dock fullt tillräckligt för studier av lunnefåglar, tordmular och sillgrisslor. Medan jag gick runt och försökte få någon lunnefågel inom fotohåll, lyckades några kvarvarande

leta upp en storlabb som befann sig ovanför en annan ö. Ytterligare en pilgrimsfalk, denna gång en ungfågel, rapporterades också vid återkomsten.

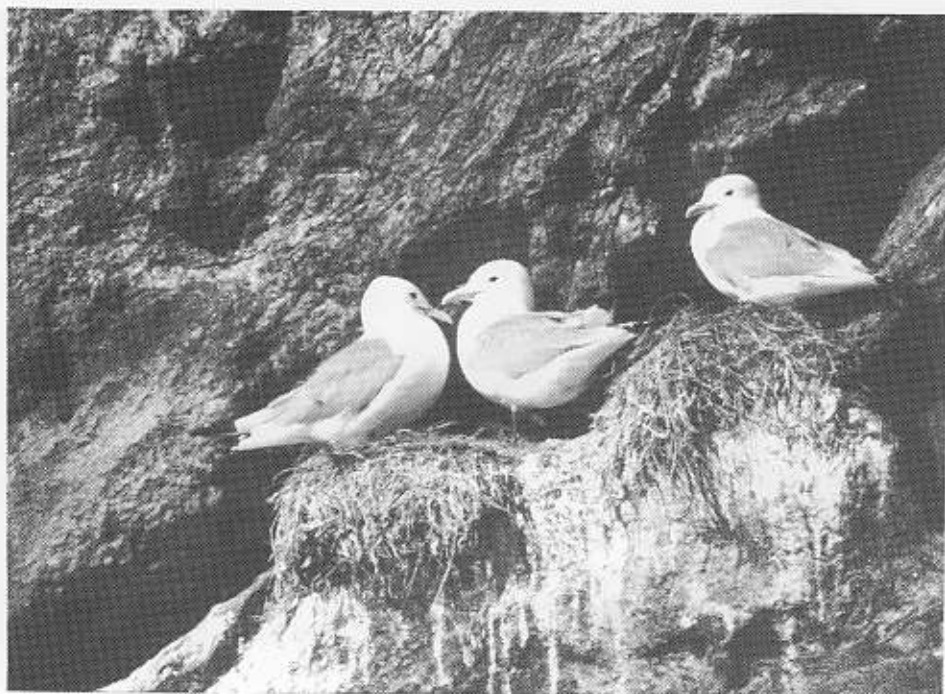
Ägg

I det slösande solskenet slunrade vi några timmar tills vi uppmärksammades på en annan sorts aktivitet än vår. Ägginsamling! Ett antal unga öbor svängde dödsföraktande i tunna linor mitt i de brantaste fågelbergen samlandes ägg av grissla och tretåig mäs till husbehov i stora hinkar. Jag erbjöds glatt följa med ner, "vi har ju lina", men avböjde vänligt men bestämt, undrandes vem som annars skulle skriva dessa rader.

Vi fick senare fyra ägg av tretåig mäs som vi kokade på kvällen i rorbun. Smakade alldeles förträffligt!

Nerfärden

Om uppfärden var besvärlig så var det ett intet mot nerfärden. Ett par av oss hade anlag för höjdskräck och att gå nedåt är tydligen värre. Vi valde en annan väg ner än upp, var därför lite osäkra på det rätta vägvalet och fick gå några extra kringelikrokar. Ner kommer man ju alltid, sågs det, och det gjorde vi också på

olika vågar och olika sätt. Jag tror i alla fall att ingen efteråt ångrar att vi tog oss upp på berget, även om det måste ha varit psykiskt påfrestande att ta sig ner för den som kände av höjden.

Väl nere var det någon kilometer genom blockterräng innan vi precis i tid kunde hälsa den hämtande båten och Roald från den lilla brygga som var bestämd som hämtplats.

Själva Röstlandet

En vilodag som omväxling, med fria aktiviteter. Själv gick jag en rejäl vandring på östra delen av den ca 6x6 km stora ön. Fina fågelmarker med häckande labbar, stora mängder vitfågel, vadare och änder i små gölar och havsvikar. Man får passa sig var man sätter ner fötterna så

man inte gör en omelett i ett fågelbo. Men man märker att man är i närheten på att man antingen blir överfallen eller får bevittna stor skådespelarkonst hos föräldrafågellarna. De spelar skadade så att man inte är säker på att de inte är det förrän de obehindrat flyger bort när de lurat en till ett betryggande avstånd från boet.

Okända föremål

Vid spaning ut till havs tyckte jag

först att jag fått något på kikarlinsen, sen att det måste vara en prick för sjöfarande. Men sådana brukar väl inte röra sig? Och plötsligt var det flera svarta föremål ovan vattenytan. Späckhuggare! En hel flock späckhuggare jagade fram långt därute. Jag var förvarnad att de kommer in mot Röst så här års följandes sillstin, men ändå ville jag först inte tro mina ögons vittnesbörd. Lite tråkigt att vara ensam vid sådana tillfällen men förhoppningar väcktes om återseende under kvällens färjetur mot fastlandet.

Hårdspaning på däck

Efter mina rapporter blev det sedan intensiv spaning från båten som avgick kl 21 på kvällen den 1 juni mot Bodö via Värøy. Samma känsla av att vad som helst kan hända som man får vid nattliga bilturer genom norrlandska storskoogar infann sig. Och lika tröstlöst var det den första timmen eller så. Sedan började det hända saker. Fiskstin syntes tydligt vid ytan nära båten och spänningen steg.

En vitfågelansamling av stora mått blev synlig söderut och kikarna riktades automatiskt däråt medan vi undrade över anledningen till den stora ansamlingen. Plötsligt tjöt vi nästan alla på en gång. "Där är dom"

eller liknande när de höga svarta fenorna klöv vattenytan mitt ibland

måsar och trutar. Mats rusade till salongen och skrek: "Späckhuggare, killar whales!!!". Och sen upp igen.

Den här gången syntes mer än bara fenorna. Ibland var nästan hela den svartvita valkroppen över ytan och vi njöt obeskrivligt av åsynen. Minst fem och högst åtta exemplar gissade vi var flockens storlek och alltid var någon av valarna synlig över ytan. Från båtens innandöme hade alla passagerare utom några blaserade röstbor rusat upp och njöt samman med oss.

När vi samlat oss lite mindes vi vad en medpassagerare (en av de nämnda röstborna som inte reagerade nämnvärt) hade berättat för Janne om späckhuggarnas sätt att äta sill. De biter av sillkroppen strax framför stjärten, så det blir mycket spill. Det förklarade ansamlingen av vitfågel. Det kunde för all del även vara så att fåglarna tog för sig av sillstimmen även utan närvaro av späckhuggare men vi föredrog den förstnämnda förklaringen.

Mitt i natten

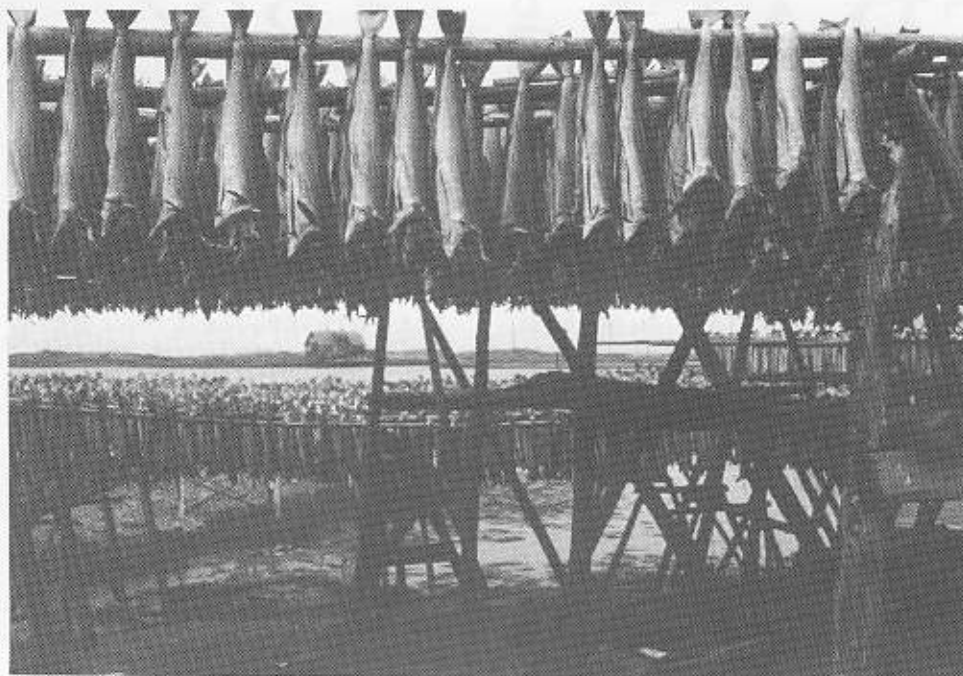
Efter denna upplevelse kunde vi dra ner på spaningen och efter ett kort besök på Värøy slumrade de flesta av oss några timmar innan vi inträffade i Bodö vid den okristliga tiden kl 0400, en timme försenade.

Ingen mening slå läger denna natt utan efter ett hopplöst letande efter ett öppet matställe i staden begav vi oss söderut, sålunda närmande oss slutet på resan. Torde verkade i desperat behov av mat och klagade över ont i magen och förstopning. Så småningom fick vi något i oss, jag minns inte var eller hur.

E6:an gör inte direkt skäl för namnet europaväg i dessa trakter men är en sevärdhet i sig där den växlar mellan nästan kalfjäll och djupa

fjorddalar. Vid en liten våtmark stannade vi till en stund och fick

från bilen se en beckasin sitta på en jordhög alldeles vid vägen. Den beständes raskt till dubbelbeckasin på som Lars-Göran påpekade den fläckiga undersidan. Den gav också ett kraftigare intryck än enkelbeckasin och vi var tämligen överens tills den flög iväg.

Visserligen hördes inte det för enkelbeckasinen typiska "kätsch" men kastandet fram och tillbaka vid upploftet liknade misstänkt mycket det för denna art typiska beteendet. Vi klev ur bilen en stund och efter ett tag hördes utifrån maden en enkelbeckasin vilket förstärkte tveksamheten. Ett vid tillfället taget foto fällde senare avgörandet: Enkelbeckasin. Så kan det gå till vid fågelskadning.

Fem meter höga snövallar vid vägkanten fast vi var inne i juni är ju också en sevärdhet likson alla laxfiskare vid älvarna som E6:an passerar. Tord var fortfarande likadan i magen men tyckte inte det spelade någon roll om vi sov ute eller inne. Vi siktade därför på tältövernattning vid Ännsjön som Gösta hade talat sig varm för sedan långt innan resan påbörjades. Sista biten åkte vi en mycket fin grusväg från Verdalsöra till någonstans i trakten av Duved. Under beskådande av Tännforsen hördes en tallbit, ny art på listan.

Ugglespaning

Under hela resan spanade vi inten-

sivt efter ugglor utan att se annat än jordugglor. Något lämmelår var det sannerligen inte. Två ytterligare ugglearter var dock nära att hanna i artlistan.

Från nyssnämnda grusväg såg vi i motljus hur tydligt som helst en fjälluggla flyga över fjällbjörkskogen. Och hade den inte kommit närmare och i bättre ljus så hade denna fisknäs än i denna dag räknats som fjälluggla.

"Nu djävlar anamma såg jag äntligen ett hökugglehelvete i en grantopp". Detta kärnfulla uttryck föranledde stor inbromsning, backning och noggrant studium av en ... kråka.

Den sista dagen

På morgonen efter en natt vid en av

arnarna i Ännsjöns delta duggade det och dagens planerade utflykt till Bunnerplatån var i farozonen.

Samtidigt visade det sig att Tords magont inte hade gått över och han (och vi andra också) började bli orolig. Vi bestämde oss raskt för att få tag på en läkare. Det visade sig efter försök i Enafors, Åre och Järpen endast finnas i Östersund varför färden ställdes dit med god fart.

Blindtarmen

En halvtimme efter intagningen på akuten hade vi beskedet blindtarmsinflammation och operation skedde två timmar senare. Dessförinnan hade vi tagit farväl av Tord, önskat honom lycka till och förnumstigt påpekade för den allt blekare kämpan att det är rätt praktiskt att vara av med blindtarmen när man ofta är ute och reser så här.

Hemlängtan

Med Tord i tryggt förvar hade vi nu i stort sett en natt kvar i naturen och jag bespetsade mig på björnspaning i Härjedalen eller norra Dalarna. Övriga deltagare verkade dock ha annan uppfattning och till min stora besvikelse blev det direktfärd till Strängnäs, dit vi anlände mitt i natten.

Nå, om man bortser från detta och Tords sjukdom, så var det en mycket fin resa med många minnesvärda upplevelser. Lofoten vid denna tid på året kan varmt rekommenderas.

Röst med Lofotväggen i fonden.

GEOGRAFI år 1886

Att bläddra och läsa i en gammal geografibok behöver inte vara ett uttryck för förströdd nostalgi eller brist på vettigare sysselsättning. Det är en syssla som kan väcka åtskilliga eftertankar om rikens uppgång och fall och som kan framkalla ett ödmjukt perspektiv på vår egen tid, vårt vetande och våra värderingar.

För drygt hundra år sedan (1886) utkom femte upplagan av 'Illustrerad GEOGRAFI för allmänna läroverken'. Författaren, 'D:r Magnus Roth', var lärare i geografi vid nya elementarskolan i Stockholm.

En lärobok i geografi måste i hög grad vara präglad av sin samtid. Man förväntar sig naturligtvis

att den skall vara aktuell, men den avspeglar också - medvetet eller omedvetet - författarens och hans samhälles värderingar.

På 1880-talet var det Europa som dominerade världen. Koloniseringen av Afrika pågick som bäst sedan de flesta av de forna kolonierna i Amerika hade gjort sig självständiga. Industrialiseringen hade nått och jämnt kommit igång i Europa. Det växande järnvägsnätet revolutionerade perspektiven på tid och rum genom att krympa restiderna. Det gjorde förmodligen också den nyligen öppnade Suezkanalen. Men ännu fanns det vita fläckar på världskartan och ännu fanns det outnyttjade natuntillgångar.

Att människorna för hundra

år sedan levde i en tid, då en ny världsbild höll på att ta över, anar man då man läser de inledande kapitlen om den "fysiska och politiska geografien".

Roth inleder den politiska geografien med ett avsnitt om människan: "Människorna härstamma, enligt bibelns berättelser, från ett enda par, som torde ha haft sitt hem någonstades i främre Asien. Därifrån hafva de spridit sig åt alla håll och uppfylla nu hela den beboeliga delen av jorden. Man beräknar deras antal i rundt tal till 1 442 millioner. Genom långvarig vistelse i olika luftstreck, genom olika födoämnen och lefnadssätt, äfven genom långvarig afsöndring från hvarandra, hafva människorna blifvit hvarandra mycket olika."

När det gäller jordens utvecklingshistoria hänvisar Roth däremot inte till Bibeln. Det moderna geologiska synsättet var på väg men ännu en aning osäkert: "Man antager, att jorden ursprungligen varit en från solen afsöndrad ring af ånga, som småningom sammandragit sig till ett glödande klot. På samma sätt skola de öfriga planeterna hafva bildats genom afsöndring från solen, och månarna genom afsöndring från planeterna."

De geologiska perioderna är med, men Roth har undvikit att nämna något om deras längd.

Bild 57. Eskimoer.

Det etnocentriska perspektivet i boken förvånar knappast. Det lever nog i hög grad kvar ännu i dag. Av bokens 348 sidor behandlar drygt 200 Europa. Mer än hälften av dessa ägnas åt det nordiska området. Efter en lång gemensam översikt har Sverige fått 56 sidor, Norge 11 och Danmark 8. Storfurstendömet Finland ägnas sju sidor. De danska biländerna Färöarna och Island avhandlas på en sida tillsammans. Grönland omnämnes endast i förbigående på skilda ställen i boken. Viss nordisk anknytning finner man emellertid i andra sammanhang. Danska Vest-Indien - tre av de små Antillerna - får några rader. I Estland fanns ännu en nämnvärd befolkning av svensk härkomst, men i Nordamerika var svenskarna betydligt flera. Av de 43 miljonerna vita i USA beräknades en miljon vara skandinaver. Enbart i Chicago var det svenska inslaget avsevärt: "500 t. inv., hvaraf 15 t. Svenskar".

I Norden fanns förstas bara två självständiga stater, Danmark och Sverige. Om befolkningen i Sverige och Norge kan man inhämta att "Svenskarna och norrmenen äro kraftiga och väl begåfvade folk, själfständiga och frihetsälskande. Finnarna utmärka sig för mycken seghet och hårdighet. Mindre till växten och själssvagare äro lapparna, som ännu till en del lefva som herdefolk med sina renhjordar."

I omvärlden möter vi länder som nu har upphört att existera som självständiga stater, t.ex

Furstendömet Montenegro och Konungariket Serbien. Vi finner också de "eraniska rikena" Persien, Belutsjistan och Afghanistan.

Dagens oroshärdar och strategiska nyckelområden var kolonier, obetydliga provinser eller ännu inte exploaterad mark, som behandlas på ett fåtal rader. T ex: "Kurdistan, bergland kring öfversta Tigris, bebodt af Kurderna, ett nästan fritt folk, som för sina plundringståg äro en skräck för grannarna".

Staten Israel var ett fenomen som hörde till den okända framtiden. Däremot ägnade Roth ett ganska stort utrymme åt "Palästina (Kanaans land, Utlofvade landet, Heliga landet)", p.g.a dess historiska och religiösa betydelse. Något annat intresse hade det knappast: "Nu har landet högst 400 t. inbyggare, mest araber och är jämförelsevis ett öde land".

Någon olja producerade man ännu inte i Mellanöstern och efterfrågan måste ha varit mycket begränsad. Bergolja kunde europeerna få av "landen på Karpaternas östra sluttningar".

Tonen i Roths framställning är mestadels saklig - för att inte säga katalogmässigt torr. Han räknar upp folkslag, deras numerär, produktion, floder, sjöar - d.v.s. uppgifter som man i dag skulle kalla "lägesbunden information". Men framför allt i de avsnitt som behandlar folken, folkbildningen och kulturerna kommer tidens värderingar fram. Om folken i Ekva-

torialafrika läser man: "Människoätande och månggifte, slafkrig och slafhandel, världens upprättande och störtande, folks utrotande, ett allas krig mot alla - äro för öfrigt kännetecknande för dessa oroliga, af hedendomens och barbariets förbannelser drabbade folk".

Om Australiens aboriginals heter det: "Australnegrerna äro fullkomliga vildar och omöjliga att vinna för ett civiliseradt lif; deras religion, om de hafva någon, är en dyrkan af dämoner och spöken".

Och i Sydamerika finner man ännu ett förtappat folk: "Pesjerärerna, Eldslandets inbyggare, äro ett småvuxet och mörkfärgadt folk, vildt och otillgängligt för bildning."

Nu var det inte bara folken i avlägsna trakter som kom till korta i fråga om civilisationens krav. Om belgarna skriver Roth: "Belgerna äro katoliker. Tre femtedelar talar det flämiska språket, som i det närmaste liknar holländskan. De öfriga talar franska språket. Folkbildningen är mindre tillfredsställande."

Amerikanerna, däremot, hade vunnit författarens beundran. "I arbetslust och företagsamhet, obändig frihetskärlek och fördomsfrihet öfverträffa amerikanerna alla andra kända folk. Folkbildningen är hög och allmän; ingenstädes har vetenskapen så trädt i det praktiska lifvets tjänst som här." - ett förebud om vad som komma skulle. Nog var västern ännu vild och visst pågick indiankrigen, men därom förtäljer Roth

ingenting.

Roth och hans läsare levde i en tid då man inte bekymrade sig för någon brist på naturtillgångar eller någon ekologisk kris. Europa var visserligen "icke så rikt på ädla metaller som de andra världsdelen", men däremot "väl försett med de 'nyttigaste' naturalstren; vi mena därmed sådana som mest befördra människans framskridande i kultur."

Om Brasiliens kustland berättar Roth, att "skogarna alstra i öfverflöd kautsjuk, färgträ, läkedomsväxter och vinke. Den högt uppdrifna plantageodlingen lemna alla slag av kolonivaror,

Bild 55. Tropisk skog.

kaffe, socker, bomull, tobak, kakao".

Och regnskogarna erbjöd ett outforskat öfverflöd: "Låglandet är vid Amazonflodens mynning öfvervuxet af småskog, längre in upptages det af savanner och skogsdungar. Först vid Madeiras och Rio Negros mynningar begynner de egentliga 'selvas' och upptaga sedan hela vestern ända till Andernas fot. Ingen, som ej besökt dessa trakter, lär kunna göra sig en föreställning om det öfvermåttiga växtlif, som råder i dessa mörka, täta och höga skogar, om trädens väldighet och mångfald, om snylt- och klängväxternas styrka och blomsterprakt. - Ett rikt djurlif rörer sig äfven i dessa växthaf och i denna labyrint af flodarmar: apor, papegojor, boormar, alligatorer, en myckenhet af fisk och härskaror af insekter."

Roth konstaterar, att Brasilien i naturlig rikedom öfverträffar de flesta andra länder, "men denna rikedom har ännu blott i obetydlig grad kommit människan till godo". Föga anade väl Roth och hans samtida läsare den ekologiska katastrof som nu hotar, till följd av regnskogarnas exploatering.

Möjligheterna att utvinna jordens rikedomar stördes förstas på sina håll av vissa olägenheter. Om Hindustan kan man läsa: "härliga åkerfält omväxlande med ökenartade trakter. Utmed Himalajas fot sträcker sig en sumptrakt med yppig urskog af palm och fikonträd, bambu och teakträd, för öfrigt ett febernäste, vimlande af elefanter, tigrar och ormar."

Det är lätt att sätta sig till doms över tidigare generationers brist på kunskaper, när man har fått se dagens - tillfälliga - facit. Men det slår mig att vi borde reflektera mera över vår allmänna brist på förutseende. En gammal geografibok väcker funderingar om hur kommande generationer kommer att döma oss.

I sitt förord till den reviderade upplagan skriver Roth: "Sådan boken nu är anser förf., att hon för framtiden inte behöfver undergå andra förändringar än dem som betingas af de geografiska vetenskapernas framsteg och ombyten på det politiska fältet."

Skulle människorna ha hanterat jorden, biosfären - och varandra - annorlunda om geografiundervisningen för hundra år sedan hade varit mera insiktsfull och framsynt? Och hur skulle den i så fall ha kunnat bli det? Hur utnyttjar vi de mycket rikare möjligheter vi i dag har att skaffa oss kunskap om vår enda jord?

Anders Schaeerström

Koutokejno kyrka med lappfolk.

Mathistoria från Island

När den danske kungen i mitten på 1700-talet gav Eggert Olafsson och Bjarni Palsson i uppdrag att kartlägga under vilka förhållanden islänningarna levde, blev resultatet en "Ferdabok", en reseberättelse på isländska i två tjocka band från en studieresa 1752-1757 runt Island. Resan skedde i regi av Videnskabernes Selskab i Köpenhamn. De isländska landskapen studerades i tur och ordning i alla avseenden, inklusive folks matvanor. Här har sydkusten valts ut, såsom typisk för Island. Överklassens matvanor behandlas dock inte i boken, ty "överklassen härmar utlandet", säger Eggert och Bjarni!

Reseberättelsen trycktes ursprungligen på danska i Sorøe 1772. Denna utgåva torde dock knappast vara tillgänglig på något svenskt bibliotek. Berättelsen översattes till isländska 1942 och utkom i reviderad jubileumsutgåva 1974 till 1100-årsminnet av Islands bebyggelse (dessutom nya upplagor 1975 och 1978, vilket visar islänningarnas intresse för sin historia).

De isländska bönderna åt tre gånger om dagen: Kl 7, 14 och 21. Sommartid serverades skyr (ett slags surmjölk) och färsk mjölk till första frukost, vintertid mjölgröt (ev

plus skyr). Kl 14 åt man året om torkad fisk och smör (anm: på Island breder man än idag smör på torkad fisk) eller bröd/ost samt rågmjölkakor. De senare var ungefär 6 mm höga och 150 mm i diameter. De bakades "på eld" eller på flata stenar och höll sig väl (liknade norskt flatbröd). Kvällsmålet var identiskt med morgonmålet. Man kan inte undgå reflektionen, att kosten var enahanda.

På söndagar vankades lite bättre mat. Då kunde man få t.ex korn- eller bovetegröt, mjölkgröt på rågmjöl, köttisoppa, kött som lagts i surmjölk eller i vassle och litet extra tilltugg.

Ännu bättre var det förstås vid helgerna. Till jul och påsk serverades "hängekött" (=lammkött. "Hängt" betyder här lufttorkat). Man pressade köttsaften ur köttet, lät det ligga några dagar och hängde sedan upp det i köket, 2,5-3 meter över elden, "då ruttnade det ej". Saltat kött var ovanligt; stek var ett okänt begrepp. Bönderna slaktade också ett lamm till julen.

Köttet kokades med vassle och gryn till "spad" (soppa). Tvärt emot vad som i dag är sed i Sverige, äts "skedmat" (=soppa) efter kött eller fisk (= "ätmat"), vilket

betecknas som en urgammal sed, behållen av alla utom dem, som var ivrigast att följa utländska seder.

Islänningarna har några helgdagar, som vi saknar i Sverige, t.ex "sprengidagur", som är första tisdagen i fastan. Då fick arbetsfolket äta så mycket hängekött de någonsin kunde få i sig, "spränga sig". Detta var en kvarleva från den katolska tiden - man fick under fastan inte äta kött på över en månad. På Island fick man inte ens säga ordet kött under fastan. Gjorde man det, blev straffet, att man förlorade sin första köttportion efter fastan!

En annan helgdag är den torsdag, som infaller mellan 19 och 25 april, "första sommardagen". Då skulle husfar dela ut godsaker ur de förråd, som lagts upp året före, t.ex rökt bringa, torkad hälleflundra (gärna de fetaste bitarna på den) men också färskt smör.

Det fanns tre slags smör: färskt, saltat och surt. De besuttna höll sig till de två första sorterna, bönder och arbetsfolk fick nöja sig med det sura, i varje fall vintertid. Utlänningar brukade beteckna det sura smöret som ruttet!

Foto: Harri Sokolov.

Saltat smör höll sig i bästa fall upp till ett år på Island. Det sura kunde däremot hålla sig i 20 år, om det var väl-ältat (=fritt från kärnmjolk). Biskoparna hade därför sådant sursmör i stora kistor (9-12 meter långa och 1,2-1,5 meter höga, bredden anges ej), som förvarades kallt. Det tillgreps vid missväxt. Den sura smaken inträdde först efter ett halvår, och sedan höll sig smöret utmärkt. Dessförinnan smakade det ej gott. Arbetsfolket, som var vant vid smaken hos detta sursmör, föredrog det framför det salta. Det "gav kroppen en jämn, behaglig värme och satte bättre igång kroppens utdunstningar". Eggert och Bjarni påstår, att syringen innebar en "ämnesförändring"; det bildades ett urinartat salt i smöret ("sal volatile urinoso").

På Island kan man än i dag köpa fisk (t.ex. kolja, rocka, haj), som förvarats nedgrävd i jorden en tid. Den anses av många islänningar vara en delikatess. Eggert och Bjarni berättar, att den färska fisken ansågs

ohälsosam och motbjudande. Den var vidare seg och trädig, men det försvinner under lagringen. Även i detta fall har nog utlänningar ibland betecknat denna lagrade fisk som rutten, "men det är fel". För en islänning sägs det vara lika konstigt, att man i utlandet bankar kött från vilt, som det är för utlänningar, att islänningar låter större fiskar jäsa litet, innan de äts. (Bäckforell t.ex. behandlades dock inte på detta sätt).

Den dagliga drycken var vassle, "syra". Den späddes ofta med vatten: 1 del syra + 11 delar vatten. Produkten hade ett lättförståeligt namn, "blanda". Vasslen fick jäsa ganska länge, innan den avnjöts. Det krävdes, att det skulle ha bildats skum på ytan och att en fällning skulle ha avsatt sig på botten. De flesta islänningar kände dock ej till, att en jäsningsprocess pågick. Det framgår av att om man råkade använda riktigt täta kärl, begerep man ej, varför dessa sprängdes efter en tid. Man visste, att ömtålig mat (t.ex. kött), som lades i färsk vassle,

förstördes, medan syrad vassle gjorde köttet hållbart och delikat (jämför vår surstek!).

Mjolk serverades på bjudningar. Den färska föredrogs framför den kokade. Den okokta gavs i första hand till barn och sjuka. Öl dracks inte allmänt.

Vilka reflektioner kan denna reseberättelse ge anledning till? Det är känt, att levnadsstandarden på Island var låg på 1700-talet. Därför förvånar det, att man hade råd att äta så mycket protein (mjolk, skyr, fisk, kött). Å andra sidan producerade man detta själv. Det står heller inget om, hur mycket bröd man åt i förhållande till t.ex. mjolk och vassle. Kosten förefaller mycket ensidig. Bl.a. ur den synpunkten var det kanske inte så konstigt, att danske kungen i början av 1750-talet föreskrev, att varje isländsk bonde skulle ha en kälgård.

Erik Elvers
och Göran Lindblad

Foto: Harri Sokolov.

Norra Djurgården - hotat riksintresse

av Birgitta Rapp, fil dr och forskningsdirektör vid Stiftelsen Stockholms läns museum

Norra Djurgården är ett av stockholmarnas stora rekreativområden sedan generationer tillbaka. Tillsammans med södra Djurgården utgör området en av Stockholms viktiga och natursköna gröna lungor, som är av omistligt värde.

Norra Djurgården innehåller både kulturhistoriskt värdefull miljö, fornlämningar, naturmark och månghundraåriga ekar och anlagda parker. Det är unikt för en stad av Stockholms storlek att ha en så vidsträckt och omväxlande naturmark så tätt intill centrum - från Hötorget till Laduviken är det endast 3 km fågelvägen.

Hotbild

Närheten till centrum innebär att det är enastående lättillgängligt för gemene man. Samtidigt blir också trycket stort från konkurrerande intressen. Starka krafter verkar bl.a för omfattande kontors- och bostadsbebyggelse, närmast i områdets nordligaste del mellan Riksmuseet och Värtan. Omfattande friytor skall också ianspråkta för två planerade stora trafikplatser och anslutande vägar på Storängsbotten och på Ladugårdsgårde för österleden. Kring de stora planerade trafikplatserna har markspekulation för kontors- och företags-etablering redan inletts.

Ytterligare mark skall vidare ianspråkta för en betalstation vid påfarten till den sexfiliga österleden i Frihamnen med 12 körfält. Området mellan Brunnsviken och institutionsområdena efter Roslagsvägen skall liksom ledas bebyggas med mer än nuvarande bebyggelse (jfr ÖP 90). Vid Roslagstull planeras stor kontorsbyggnad bakom Sveaplans gymnasium och ovanför Stallmästargården skall troligen, om japanerna får som de vill, Stockholms högsta byggnad på minst 70.000 kvm uppföras.

När man lägger samman alla friytor och all mark som f.n planeras bli exploaterade på Norra Djurgården blir helhetsbilden att denna del av Stockholm kommer att försvinna som naturmark och ersättas med asfalterade parkeringsplatser, trafikplatser, nya vägar samt betonglandskap med kontor och bostäder. Miljöförstoring, artfattigdom i flora och fauna, utarmning av Stockholms vackraste naturmark är det pris som dessa projekt kommer att kosta medborgarna.

Området mellan Riksmuseet och Värtan

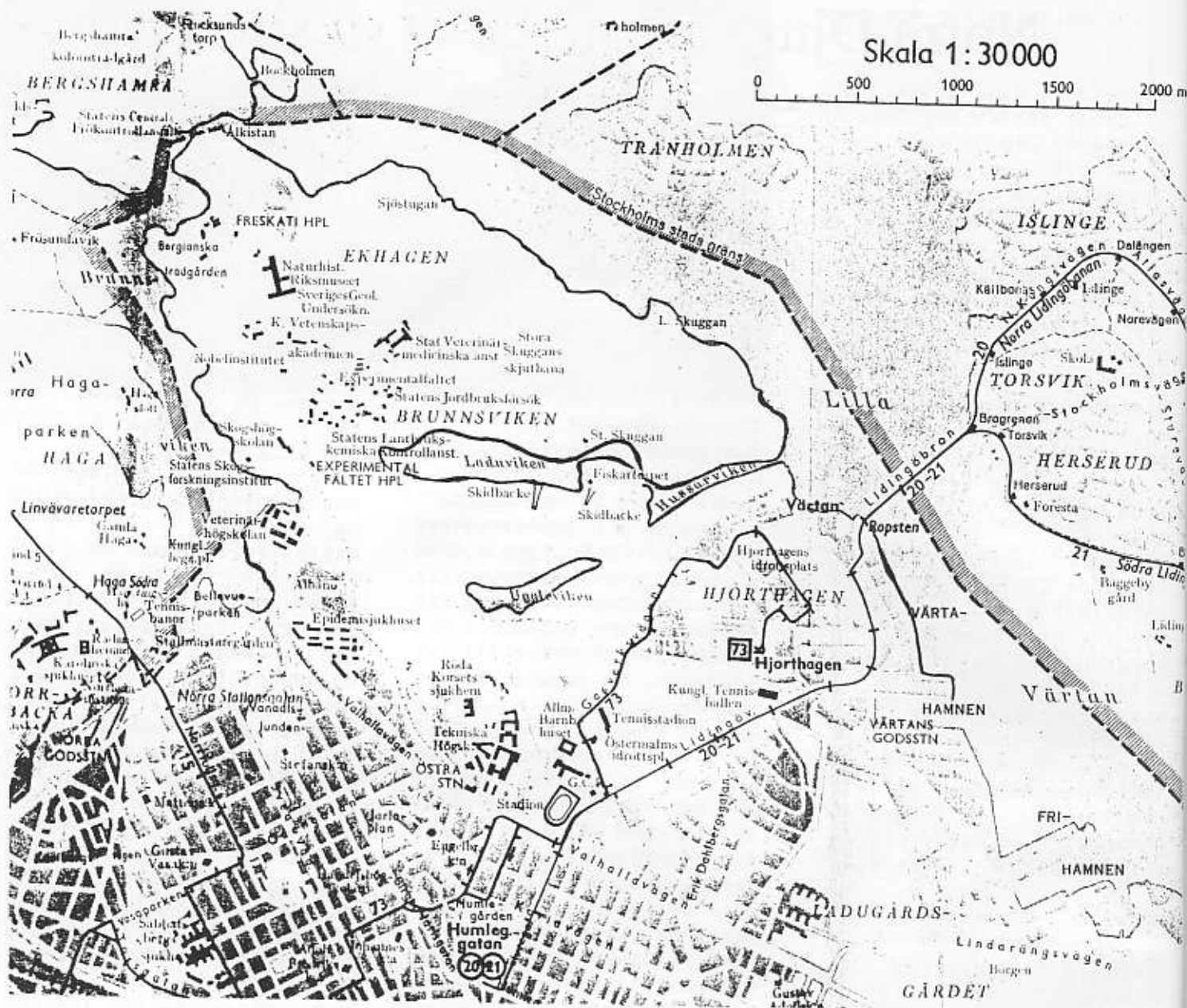
Våra politiker förmår inte värna om områdets naturvärden. De är fortfarande färgade av sekelskiftets utvecklings-optimistiska ideer och

verkar alltför tro att man kan bygga bort trafikproblem och bostadsbrist. De sätter inte rätt pris på naturmarken. I stället pressas de till oåterkalleliga och föga hedrande eftergifter av långa bostadsköer, lågt bostadsbyggande och näringslivets exploateringskrav.

I ren desperation jagar man efter nya områden, där man kan sätta upp bostadskolosser. Till bostäderna behövs arbetsplatser och trafikleder. Progressivitet och exploatering tycks vara likvärdiga och i denna anda verkar man för stadsdelsplanering och nya stora trafikleder. Man drar sig inte för att förstöra naturmiljön för all framtid. Det är många giriga ögon som ser Norra Djurgården som ett möjligt exploateringsområde för flera sektorer.

Bergiusvägen

Text innebär planerna för uppförande av en ny stadsdel på Bergiusvägen, att man i strid med de rekommendationer som landskapsutredningar för detta område givit, avser ge den tillkommande bebyggelsen en stadsmässig karaktär. Områdets tidigare karaktär med hus i park skall således inte vara rådande. Befintlig vegetation som hittills varit ledande för bebyggelsens utformning, planeras nu i stäl-

let bli underordnad den planerade stadsmässiga bebyggelsen. Befolkningsunderlaget skall enligt planerna för Bergiusvägen höjas från nuvarande 2400 till minst 6000 människor. Trafiktätheten i rusningstid har här beräknats till ca en passerande bil var tolfte sekund på en 30 meter bred Bergiusväg kantad av sexvåningshus i stort sett från vägens mynning och bort till fågelsjön Lappkärrret. Nuvarande befintliga par-

keringsplatser bebyggs likaså och "Lappisarkitekturen" skall vara vägledande för de betongfasader som skall komma till.

I översiktsplan 90 för Stockholms Kommun föreslås minst 1000 nya lägenheter i området (att jämföras med de 256 som byggs på Stocksundstorpsberget norr om Alkistan). Till bebyggelsen hör omfattande nya trafikytor, nya parkeringsytor, eftersom de be-

fintliga bebyggs, samt ett ledningsnät, som kräver omfattande schaktning med ekologiska effekter på vatten och befintlig växtlighet. Det öppna landskapet med fria siktstråk och gröna kullar ersätts av slutna betongfasader.

Domänverket vill exploatera ekbackarna och parklandskapet i Torphagen med kontor. Domänverket som sedan länge är utlokaliserat från Stockholm vill på detta sätt åter eta-

blera sig centralt med ett nytt regionkontor. Vi vet att fler kontor medför behov av fler bostäder, fler p-platser och resulterar i ökad bil- och kollektivtrafik. Expansionskarusellen snurrar vidare och hotar sluka de sista stadsnära grönområdena.

För området Ekhagen/Lappkärrsberget innebär den nya stadsdelsstatusen inte att den kommersiella eller offentliga servicen i området blir bättre. Totalt blir det inga fler affärer trots att det blir minst 3000 fler boende i området. Posten vill inte flytta från Universitetet. Inga banker har kontaktats för

etablering i området. SL har sagt nej till att öppna en uppgång för T-banan mot Riksmuseet.

Norra Djurgårdens Vänner

Föreningen Norra Djurgårdens Vänner bildades hösten 1989 med det övergripande målet att Norra Djurgården med Brunnsvikens klassas som ett riksintresse för natur- och kulturmiljövård.

Detta innebär att den verkar för:

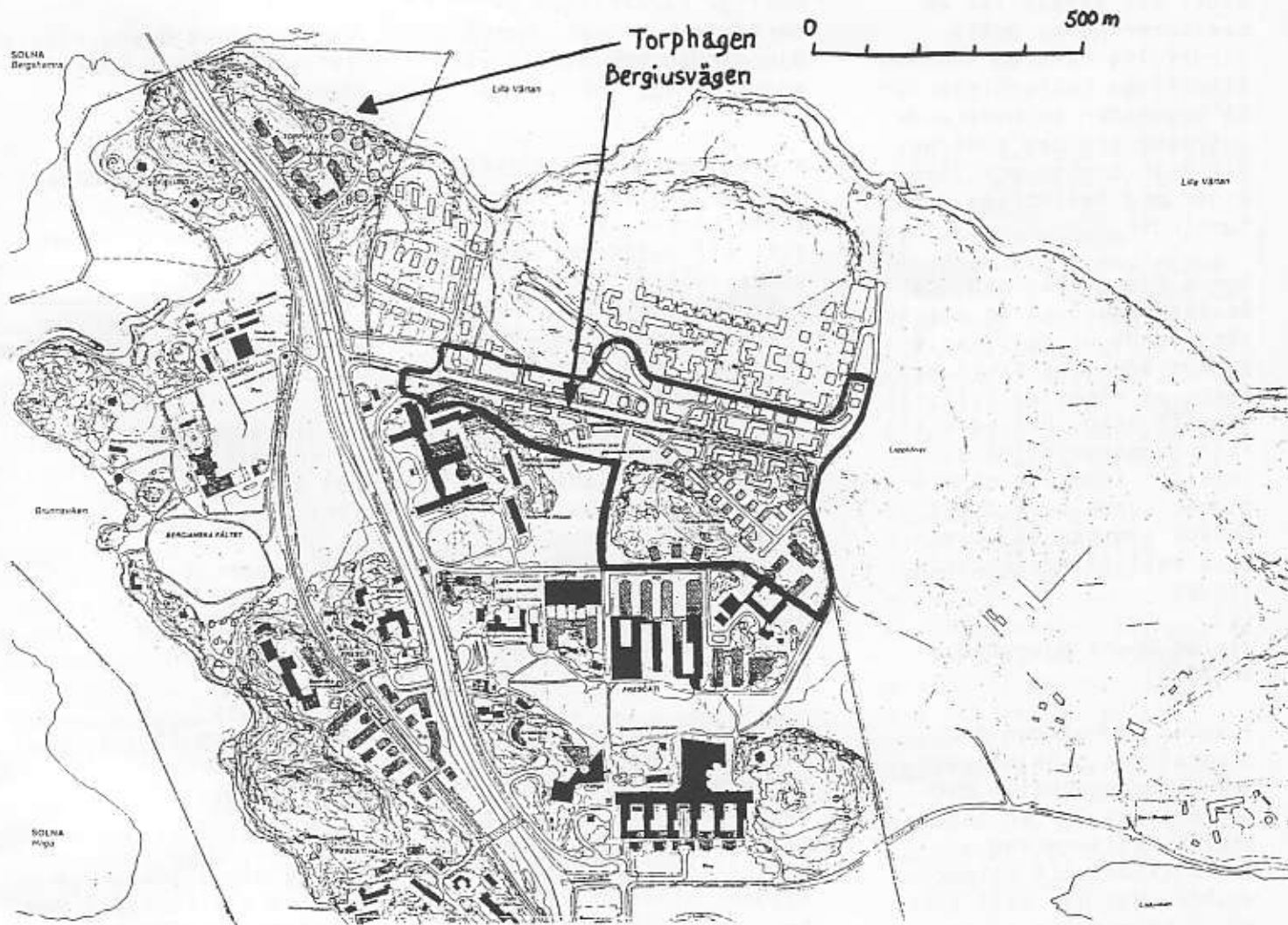
- * En långsiktig och framsynst hushållning av våra natur- och kulturresurser i stadsplanering och övergripande fysisk planering.

- * Att alla åtgärder inom området Norra Djurgården inriktas på park och rekreation samt kulturmiljövård.

- * Att inom Djurgårdsmarken kulturlandskapets skönhet, orördhet och rekreationsvärden sätts i främsta rummet.

- * Att få en helhetssyn på staden och dess samspel mellan människor, natur, bebyggelse och kommunikation.

- * Att träden och naturmarken bevaras i kulturlandskapet för att bl.a motverka miljöföroreningar och främja sanna naturupplevelser för kommande generationer.

Omfattande bebyggelse planeras främst i det inramade området runt Bergiusvägen samt i Torphagen.

FÖRSLAG OCH FRAMTIDSVISION
FÖR NORRA DJURGÅRDEN OM 30
ÅR

Riksintresse och natur-
reservat

Norra Djurgårdens Vänner
förslag avseende just
Norra Djurgården är att
området som helhet bevaras
som riksintresse och natur-
reservat. Området är inom
Stockholm ett unikt och
representativt Mälardal-
skap med omistliga kvali-
teter ur vegetations- och
landskapssynpunkt. Vi
anser att park- och natur-
landskapet från Brunns-
viken i väster via Al-
kistan till Husarviken i
öster bör ses över ur
landskapssynpunkt och att
medel bör satsas för en
restaurering av detta
värdefulla naturområde med
åtskilliga kulturhistoris-
ka byggnader av bevarande-
intresse och med kontinui-
tet från brons- och järn-
ålder med befintliga forn-
lämningar.

Norra Djurgården med
Brunnsviken/Haga är ett av
vårt lands värdefullaste
parkområden, särskilt med
tanke på närheten till vår
största stad. Det vore ett
fattigdomsbevis, om vi
inte för framtida genera-
tioner kunde bevara ett
område som har så uppen-
bara kvaliteter för hela
landet.

Vision Norra Djurgården
år 2020

* Norra Djurgården är
bevarat som riksintresse
och naturreservat. Medel
har satsats för en genom-
gående restaurering av
detta värdefulla natur-
område. Man har sett över
och sammangjutit hela
parklandskapet från Brunns-
viken i väster via Alkistan

till Husarviken i öster.

* Roslagsvägen har lagts i
tunnel från Alkistan till
Roslagstull. Det har varit
en bärande ide för att
återskapa ett levande och
sammanhållet landskap efter
Brunnsviken mot Bergius-
vägen och över Fisksjöäng
mot Husarviken.

* Slätterängarna i området
har återställts. Man
värnar aktivt om den våt-
mark som finns för att
skydda den mångsidiga
floran och faunan. Detta
har resulterat i att
tidigare hotade arter
återhämtat sig inom detta
område. Faunan har be-
rikats genom den före-
dömliga hanteringen av
områdets biotoper. Norra
Djurgården har blivit ett
modellområde för övriga
landet.

* Bergianska trädgården
med den omgivande experi-
mentalmarken har utvecklats
till ett botaniskt centrum
av nationellt och inter-
nationellt stort intresse.
Trädgårdsanläggningen har
utvidgats med ideträd-
gårdar såsom en doftträd-
gård för blinda, en
japansk trädgård etc.
Brunnsvikenområdet har
fått en renässans med
cafeer mm i anslutning
till vattnet. Den
botaniska trädgården har
blivit en omtyckt och upp-
skattad mötesplats för
både sakkunniga och lekmän.

Naturens hus vid Stora
Skuggan är en given ut-
gångspunkt för olika
aktiviteter i park- och
naturlandskapet. Olika
naturstigar som geologi-
stigar, blomsterstigar etc
har vuxit fram liksom
fornlämningsstigar med en
järnåldersby.

* Norra Djurgården är till
stor glädje för hela
regionen och för landet.
Områdets attraktionskraft
är mycket stor, eftersom
det blivit ett tvärveten-
skapligt centrum för
frågor som har med geologi,
biologi, ekologi, miljö-
vård, trädgårdskonst,
astronomi och livs-
kvalitetsfrågor att göra
i en fruktbart mångsidig
och informell atmosfär.
Stora grupper av människor
strövar i det vackra land-
skapet alla tider på året.

Referenser

Stadgar Norra Djurgårdens
Vänner

Remissvar på Översiktsplan
1990 från Norra Djurgården
Vänner

Informationsblad 1, 2 och
3 från Norra Djurgårdens
Vänner

I styrelsen för Norra Djur-
gårdens Vänner ingår:

Birgitta Bergquist
Docentbacken 5
104 05 Stockholm
Tfn: 08/154342

Bodil Hammarberg
Aminnevägen 13
104 05 Stockholm
Tfn: 08/167532

Binger Rapp
Docentbacken 15
104 05 Stockholm
Tfn: 08/152649

Har du några frågor går
det bra att kontakta dem,
säkrast efter kl 19.00.

DE FINSK-UGRISKA FOLKEN, DERAS VANDRINGAR, SPRÅK OCH KULTUR.

DET GRÄNSLÖSA ARVET

I november öppnade Folkens museum-etnografiska i Stockholm en utställning om de finsk-ugriska folken, deras vandringar, språk och kultur.

Utställningen beskriver det finska språkets och den finsk-ugriska kulturens ursprung. Den bygger på modern forskning inom lingvistik, arkeologi, genetik och etnologi. Producent är Finlands vetenskapscenter, Heureka.

Folkens museum-etnografiska har i hård konkurrens med andra museer lyckats få den till Sverige. Efter Stockholm skall den vidare till både USA och Kanada.

Besökaren får arbeta med flera datorer och med avancerade audiovisuella

utställningsobjekt.

Hur såg livet ut på Finska halvön efter istiden? Besökaren får själv försöka slipa en stenyxa och mala mjöl.

I "språktältet" visas hur de finsk-ugriska språken har utvecklats från uraliska till moderna språk.

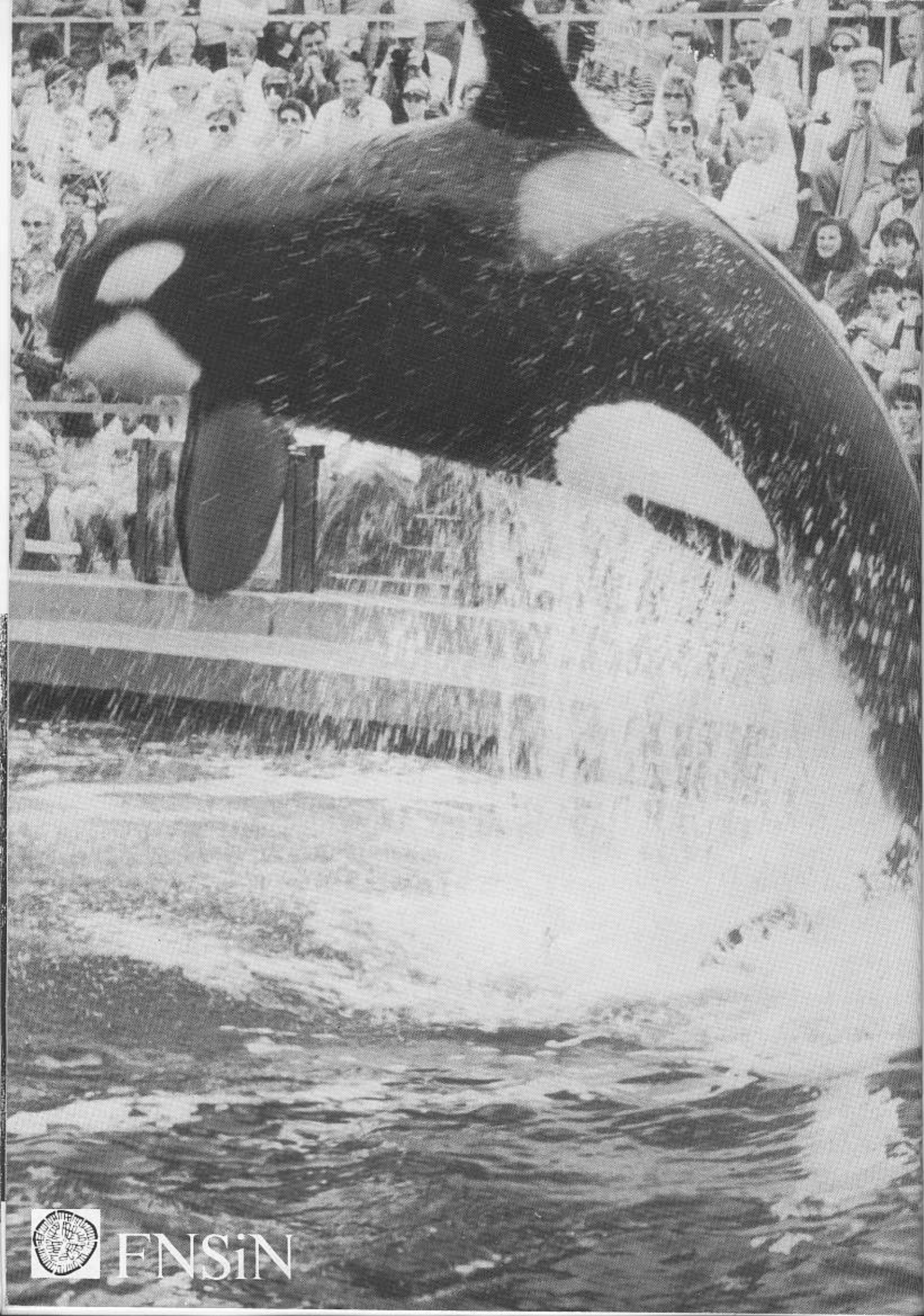
I "skriftens uppkomst" får man prova på att bland annat skriva kilskrift. Via ett datorspel kan man finna ut mera om finländarnas genetiska arv och på ett annat ställe kan man lära sig mer om finska dialekter.

På Folkens museum-etnografiska kommer utställningen att kompletteras av den estniska konstnären Kalljo Pollus grafiska blad med motiv från de

olika finsk-ugriska folken - deras liv och tro.

På Folkens museum-etnografiska finns också två miniutställningar. Den ena visar Kantelen - Finlands nationalinstrument och den andra Kalevala-smycken - efterbildningar av smycken från den finska järnåldern.

"Gensvaret från olika finska och estniska föreningar har varit mycket stort och vi hoppas kunna genomföra ett brett kulturprogram. Ryktet om utställningen har spritt sig och redan har hemspråkslärare ringt och velat boka in sina klasser. Förutom svenskar och våra grannfolk i öst och nord hoppas vi att också andra invandrargrupper skall kunna få ut mycket i mötet med Kaleva-folket", säger projektledaren Björn Frändegård.

FNSiN